

عمر ياغي: د فلسطين نوبل گټونکے

په ۲۰۲۵ کال کېنې د کيميا په برخه کېنې د نوبل جايزه درېو ساينس پوهانو ته ورکړلې شوه:
عمر ياغي، ششموو کيتاگوا، او رچرډ روبينسن.

دا مضمون د عمر ياغي په اړه دے.

عمر ياغي او د هغه کورنۍ د هغو اووه لکهه پناه غوښتونکو څخه وه چې په ۱۹۴۸ کال کېنې د "نقبه" د جنگ په وخت خپل وطن فلسطين څخه هجرت کولو ته تيار شوي وو. د ياغي کورنۍ د نورو پناه غوښتونکو په څېر د اردن په سلطنت عمان کېنې په يو مهاجر کېمپ کې مېشته شوه. دا يوه ډېره تنگه کوټه وه چې برېښنا ئې نه لرله او اوبه به په ټوله هفته کېنې يو ځل څو گېنټو له راتلې. کله به چې اوبه راغلي، نو د کور ټولو غړو به په منډه لوبني ډکول.

د عمر پلار قصاب و. د دوي په کوچني کور کېنې د کورنۍ د ۱۲ غړو نه علاوه څاروي هم وو، ځکه چې دا د هغوي د گټې وټې لاره چاره وه. په داسې يو چاپيريال کېنې عمر ياغي د ۱۹۶۵ کال په اگست کېنې وزېږېده.

د نوبل انعام گټونکے عمر ياغي د لوستي کورنۍ نه نه و.

د هغه پلار او مور دواړه بې تعليمه وو، خو هغوی د زده کړې په ارزښت پوهېدل. له هم دې امله ئې خپل اولادونه په ښوونځيو کېنې داخل کړل. عمر په طبيعت خاموش و او له لوبو سره ئې ډېره علاقه نه لرله. کله به چې د هغه وروڼه او خويندې بهر د لوبو لپاره تلل، هغه به په يو کوچني کور کې ناست و او کتابونه به ئې لوستل. هغه به کم غږېده خو ذهن به ئې هر وخت په مشاهدو کېنې بوخت و.

د عمر په سکول کېنې يو کتابتون و، خو هغه به ډېر وخت بنده و. کېدے شي د دې لپاره چې ماشومان هلته شور ماشور ونه کړي. د کتابتون دروازه به تل بنده وه، خو يوه ورځ کله چې عمر د دروازي گنډه تاو کړه، نو دروازه خلاصه شوه!

لس کلن عمر په ډېرې حېرانتيا او خوښۍ سره دننه لاړ. هلته ئې يو کتاب خلاص کړ او يو ډېر ښکلے انځور ئې په کېنې وليد چې ډېر خوښ ئې شے. وروسته ورته معلومه شوه چې دا د

مالیکولونو انځور وه. له دې وړاندې هغه د مالیکول نوم هم نه وه اورېدلی. کلونه وروسته هغه په یوه مرکه کښې ووئیل چې همدې انځور د ده په زړه کښې د مالیکولونو سره مینه پیدا کړه. د مالیکولونو زیات ذکر په کیمیا او طبیعات کښې راځي. د عمر یاغي د کیمیا سره مینه پیدا شوه او خاصکر د مالیکولونو سره.

کله چې عمر په عمان کښې وه، نو له بنوونځي څخه د راستنېدو په وخت به د خوندو روڼو سره د خپل پلار د قصابی په دوکان کښې پاتې کېده او ډوډی به ئې خوړله. د دوکان له پاکولو وروسته به ئې د خپل پلار سره په نورو کارونو کښې هم مرسته کوله. عمر یاغي وائي چې که په کار کښې به ئې لږه غلطي هم وکړه، پلار به ئې پرې هغه کار بیا کاوه ترڅو چې به کار بېخي سم شوه نه وه. همدې عادت د یو د کار او محنتي انسان کړه چې دغه عادت ئې تر ننه پکار یږي.

څو کاله وروسته د هغه پلار ورته ووئیل چې امریکې ته لاړ شي او لوړې زده کړې وکړي. عمر په پیل کښې غوښتل چې په عمان کښې خپل کالج پوره کړي، خو د پلار په ټینګار امریکې ته لاړ. پلار ئې خپله جمع واري چې زیاته نه وه ده له ورکړه چې په سر سر کښې پرې خپله خرچه پوره کړي.

کله چې هغه امریکې ته روان شه، عمر ئې ایله ۱۵ کاله وه. او په انګرېزی ژبه هم نه پوهېده. هلته هغه په نیویارک کښې په یو ټولنیز کالج (Community College) کښې داخل شه، او بیا له سټیټ پوهنتون څخه فارغ شه او وروسته ئې له ***انیوي پوهنتون*** څخه پی ایچ ډي (PhD) وکړه. او بیا ئې د هارورډ پوهنتون نه فېلوشپ وکړه.

نن سبا هغه په ***برکلی پوهنتون*** چې د امریکې غوره ادارو کښې شمار ده، پروفېسر دے. هغه د "رېټیکولر کیمیا (Reticular Chemistry)" بنسټ اېښودونکې دے. هغه داسې مواد جوړ کړي چې د یو جال په څېر دي او د فلزاتو او مالیکولونو څخه جوړ شوي، چې ورته ***MOF*** وئیل کېږي.

د MOF اهميت څه ده؟

دا مواد له هوا څخه اوبه جذبولى شي، حتى په صحرا كښي هم د خشكي فضا نه اوبه راكاروي.

دا له هوا څخه مضره گېسونه لكه كاربن ډائي اكسايډ جذب كوي، چي د چاپيريال په پاك ساتلو كښي مرسته كوي. دغه صلاحيت د موسم په بدلولو كښي پكارېده شي. گڼي كارخاني په فضا كښي خطرناك گېسونه پرېږدي. لكه د سيمينټو كارخاني..

ايم او ايف دغه زهريله گېسونه وڅښي او چاپېرچل پاكوي.

دا د بېټري يا بجلي نه بغير كار كوي.

ايم او ايف يو نوې ايجاد ده. دا توقع لرله شي چي د وخت سره سره به د دي نوري فائدي هم وړاندي راشي .

ليكوني: امنه اظفر

ژباړه : ډاكټر اباسين يوسفزې

نقبة (عربي لفظ): مصيبت يا افت. د فلسطينيانو ورومبني "نقبة" په كال ۱۹۴۸ كښي پېښه شوه چي ووه نيم لكه فلسطينيان له خپل وطن نه په وتو مجبور كړي شوي وو. (دويمه نقبة ۱۹۶۰، چي د جنگ په نتيجه كښي اسرائيل په مغربي اړخ حمله كړي وه كوم چي تر هغي د فلسطين حصه وه).

ماليكيول - مركب (Molecule): د مادي تر ټولو وړوكه شكل. تر ټولو وړوكه شكل اېټم وي او د يو نه زيات اېټم چي رايوځاي شي ماليكيول جوړ كړي. دغه اېټم كه د يوې مادي وي او كه د بېلو بېلو. ماليكيول چي پكښي مختلف اېټم وي هغه به داسي ليكله كيږي H_2O دا د اوبو ماليكيول ده

عضوي مرکبونه (Organic Molecules): دا د ژوندو اجزاو نه جوړيږي. مثلاً: پی، سبزي، مېوې، د څاروي غوښه او څرمن وغېره. چيني یو عضوي مرکب دے ځکه چې دا د گني یا چقدر نه راجور وي، چې دواړه بوتې دي او په ژوندو کېني شمار دي. دا قسمه ماليکیول مرکبات په عمومي توگه د کاربن او د هائیدروجن اېټمونو په رایوځای کېدو جوړيږي .

غیر عضوي مرکبونه (Inorganic Molecules): دا د بي جان څیزونو (وسپنه یا معدنیات) نه راجور وي لکه مثلاً هغه مالگه کومه چې مونږه یې د خوراک دپاره استعمالوو، غیر عضوي ده ځکه چې د بي جان اېټمونو په رایوځای کېدو ئې شکل راجور شوے دے. په دي کېني د کاربن او هایدروجن ماليکیول نه جوړيږي. هیري یواځي د کاربن نه راجوري وي.

کهانی چمن